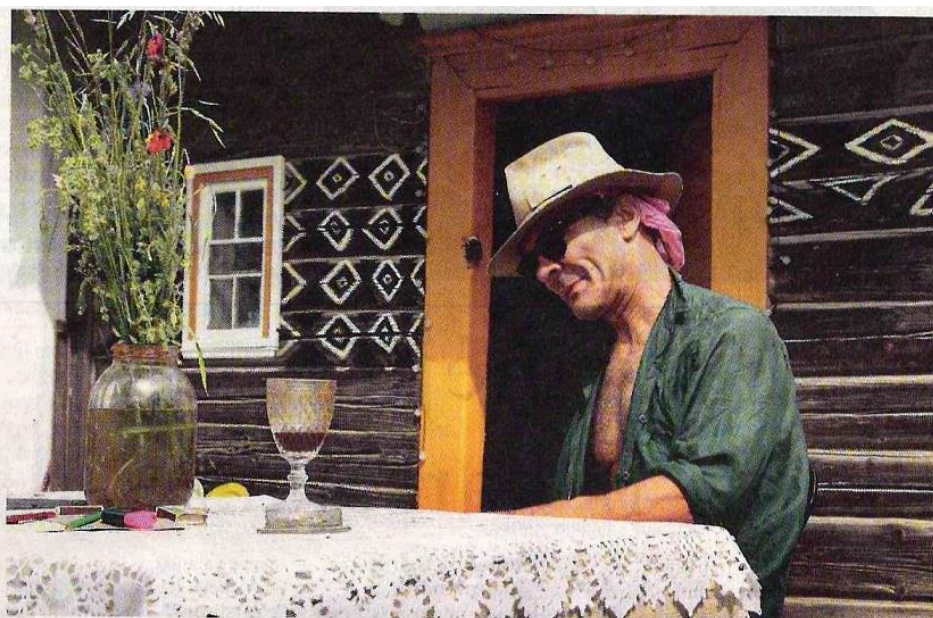

Į Juodpėnus pirmiausia grįžta tie, kuriuos traukia giminės balsas. Žinomas šalyje ekscentriškasis menininkas Benas Šarka - buvusio garsaus šviesuolio Kazimiero Špaičio giminės atstovas. Kitas garsenybė - Linas Valbasys atvykdavo čia kaip tikras amerikonas. Savo kaimą jis prilygindavo Gedimino prospektui.

Atsikraustęs į kaimą knygnešio giminės palikuonis B.Šarka sukėlė juodpėniškių smalsumą.

A.Švelnos nuo

Kuo gyvas kaimas

Smalsu pažiūrėti į kažkuo kitokius

Smalsu kaime pažiūrėti ir į kažkuo kitokius

Galutė KUDIRKIENĖ

Matyti, kad gyvena kitokie Juodpėnų gale (Kupiškio r.), palei pagrindinę kaimo arteriją – Kazimiero Spaičio gatvę, stūkso senovinė, tautiniais ornamentais išpūsta troba.

Baltos langinės, įjuodę sienojai, baltomis užuolaidomis uždangstyti langai, savitai papuošta pusiau nuardytos klėties siena, baltais skudurėliais apraišioti nudžiūvusi pušaitė – visa tai atkreipia kiekvieno pravažiuojančio dėmesį, nes aiškiai matyti, kad sodyboje gyvena neeiliniai žmonės.

Ypač smalsu trobą apžiūrėti, kai žinai, jog tai 1858–1946 metais gyvenusio vietinio šviesuolio ir knygnešio K.Spaičio, kurio vardu gatvė ir pavadinta, gimtasis lizdas.

Viešnia išvažiavo filmuotis

Kiemas gražiai nušienautas, trobos durys atlapos, po langais stovi nereta staltiese užtiestas stalas, puodeliai su drumzlėmis – kažkas ką tik gėrė kavą.

Kaime yra žmonių: skrybėlėtas pusamžis vyras stovi šalia prabangaus automobilio, prie kurio vairo sėdi, kaip vėliau sužinojome, vietinis jaunuolis. Paklausus, kas čia šeimnininkas, skrybėlėtas rodo nykščiu į dangų, esą šeimnininkas ten.

Iš griuvėsių išnyra įspūdingo stoto juodaplaukė. Mergina dėvi vėlyje besipilaikstančią raudoną iki žemės sunkia, nuo plaukų varva vanduo.

Skrybėlėtas – daug metų Klaidpėdos talismanu laikytas menininkas, režisierius ir aktorius Benas Šarka. O štai jo svečiai bendrauti su korespondentais nenori, sėda į mašiną ir išvažiuoja, tarstelė, kad skuba filmuotis.

Nuardytos klėties galas papuoštas ornamentu.

Neeiliniais režisūriniais sprendimais, savitais spektakliais ir visokiomis šokiruojančiomis meno akcijomis pagarsėjęs B.Šarka ne itin kalbus, bet mūsų neišvaro, fotografuoti sutinka.

Rūpinasi griuvančiais namais

Juodpėnuose B.Šarka vasaroja jau ketvirtus metus. Sodyboje – giminės šaknys, B.Šarka pasisako esąs K.Spaičio anūkės sūnėnas. Čia atvykęs genamas pareigos pasirūpinti griuvančiais knygnešio namais.

Kai paskutinė jo gyventoja – K.Spaičio dukra Veronika paseno ir persikraustė gyventi pas savo dukrą į Klaipėdą, namai ilgai stovėjo tušti, juos apkėtė krūmai ir žolės, galutinai suiro vienas klėties galas.

„Kolūkis ten laikė trąšas, tai ir supūdė, teko tą galą nugriauti“, – sako vyras.

Jis kiek išgali, tiek aplinką tvarko, išplovė krūmynus, atnaujino trobos išorę. Sako, namui jau 130 metų, jei neprižiūrės, kas nors gali ir padegti.

Esą iš vietinės moters girdėjęs, kad kaime anksčiau gyvenęs piromanas, vienu metu jis supleškino net 8 sodybas, po to atsidūrė psichiatrinėje, o dabar, jo žiniomis, jau paleistas į laisvę.

„Spaičiai tame kaime buvo turtingiausi, turėjo daugiausia žemių“,

– mostelėjęs ranka į tolį kalba jis.

Viskas ką nors reiškia

Namo gale sukastos kelios lysvėlės, už jų – plytomis apdėta laužvietė.

B.Šarka neatsako į klausimą, ar čia vyksta kokie nors meniniai veiksmai, galbūt performansai.

„Tas žodis „performansas“ man nepatinka. Viskas turi vykti natūraliai. Jei yra kaimo armonikierius, ateina ir groja. Ne pasirodymui, o kad nori“, – vyras aiškina, kad savo menų kaimui per prievartą nebruks.

Ką reiškia baltais skudurėliais apraišioti pušis?

„Viskas ką nors reiškia“, –itaria jis ir nusisuka, leidamas suprasti, kad laikas atsisveikinti.

Laksto pelenuose išsivoliųję

Viena juodpėnų mums pasakoja, kad kai knygnešio giminės palikuonis čia atsikraustė, kaimą buvo apėmusi baimė, ar ne kolį pabėgėlį seniūnija įkėlė, įdegęs ilgaplaukis vyras atrodė labai jau neįprastai, su niekuo iš kaimo nebendravo.

Vėliau, kai kartą atėjęs į parduotuvę lietuviškai pasisveikino, visi

lengviau atsikvėpė.

Vietiniams smalsu iš arčiau pažinti menininką, bet žmonės laikosi santūriai, nekviesti į svečius neina, tik iš tolo stebi, kas vyksta išskirtinio gyventojų valdoso.

O ten, anot juodpėniškių, dažnai dedasi įdomybės, iki paryčių deganti lauža būna apsėdusi svečių kompanija, kieme laksto fotosešijos, po kiemą laksto pelenuose išsivoliųję modeliai.

Liepė mest šaukštus ir užleisti vietą šokėjams

„Istorija kartojasi, matyt, stiprus tos giminės genas. Knygnešį irgi visi laikė keistuoliu, jis buvo išprusęs, apsiskaitęs, labai bendravo su jaunimu. Naujasis gyventojas irgi traukia akį. Sužinojusi, kas toks, kaimo žmonės daviau straipsnių pasiskaityti apie jo kuriamus menus“, – pasakoja Juodpėnų bibliotekininkė Rita Liogienė.

Moteris džiaugiasi, kad B.Šarka atsikraustė, jei ne jis, sodyba būtų visai sugriuvusi.

Rūpinamasi knygnešio atminimu bibliotekininkė yra užrašiusi K.Spaičio dukterų prisiminimus. Viena jų, Veronika Spaičytė-Žibienė, gyveno Juodpėnuose, tėvų sodyboje, kitos – Kupiškėje.

Bibliotekininkė mano, kad knygnešiu vadinamas K.Spaičys ne

buvo tas, kuris brido per pelkes „terboje“ knygą nešdamas, bet neabejotinai būvęs pats šviesiasias kaimo vyras, nemažai nuveikęs savo gimtinės materialinei ir kultūrinei gerovei.

„Jis įsteigė pieninę, buvo vienas iš mokyklos statybų iniciatorių, dėl jos net į ministeriją važiavo“, – pasakoja bibliotekininkė.

Anuomet kaime buvo nedaug raštingų, po darbų vyrai rinkdavosi K.Spaičio trobon, sėsdavo prie ilgo stalo, o galustalėje įsitaisęs šeimnininkas visiems garsiai skaitydavo spaudą.

Buvo mada, kad šventadieniais jaunimas eina pasižioti, rinkdavosi pas tuos, kas didesnes trobas turėjo. Kartą sugužėjo šokėjai į Spaičių kiemą, o šeimyna dar sėdi prie stalo, valgo. Šeimnininkas akimirksniu davė signalą mesti šaukštus ir užleisti vietą jaunimui.

Skilandžio pusę išgelbėjo vaiko ašaros

K.Spaičys turėjo daug žemių, bet pats prie ūkio darbų nebuvo linkęs, dirbo šeimyna.

R.Liogienė spėjo užrašyti knygnešio dukterų liudijimus.

A.Švelnos nuotr.

Kaimo šviesuliu vadintas vyras turėjo ir keistumų, vasaromis neguldavo namie, eidavo miegoti į beržyną, ten buvo pasidaręs prie medžių prižiūrą guolį.

„Kitokia nei kaimo moterys buvo jo duktė Veronika, šiais laikais sakykite – pasikėlus. Mus, kaimo vaikus, kviesdavo nuravėti žolynus, pati nenorėjo nagų žemėn kišti. Atsilygindavo uogiene, tik toji buvo baisiai rūgšti, tad niekas nenorėdavo eiti ravėti“, – R.Liogienė pasakoja, ką pati prisimena.

Knygnešio dukros bibliotekininkė yra pasakojusi, kad jų vaikystės metais žandarai ne kartą krėtė namus, ieškojo uždraustų leidinių.

„Kitokia nei kitos buvo K.Spaičio duktė Veronika. Mus, kaimo vaikus, kviesdavo nuravėti žolynus, pati nenorėjo nagų žemėn kišti.“

R.Liogienė

„Labai įstrigo jauniausios Spaičytės pasakojimas, kai namus išvėrtę žandarai rado skilandį. Kad ir turtinga šeima, tokių skanėstų ne kasdien valgė, tad mažoji mergaitė, supratusi, jog skilandžio netekęs, labai gaudžiai pravirko. Sutrikęs žandaras jį perplovė per pusę ir išsinešė antrą dalį“, – pasakoja bibliotekininkė.

Pradžią ir galą žymėjo kryžiai

„Kai stovi ant kelio, į abi puses tiesus, kaip styga, užtai poetas Linas Valbasys K.Spaičio gatvę ir pavadino Gedimino prospektu“, – paaiškina R.Liogienė.

K.Spaičio vardą gatvė gavo tik atgavus nepriklausomybę. Pavadinimą gatvei rinko pati juodpėničių bendruomenė.

Gatvės ilgis yra vienas kilometras ir šimtas metrų. Tokio ilgio, tankiai apgyvendinta, buvusi ir prieš porą šimtmečių, o gal ir dar seniau, nes kaimas savo istoriją skaičiuoja nuo XVI amžiaus.

Senais laikais abiejuose gatvės galuose stovėjo po kryžių, tarsi žymintį kaimo pradžią ir pabaigą. Naujesnis kryžius buvęs pastatytas 1928 metais, Nepriklausomybės dešimtmečio proga, kitas gi stūksojęs nuo gerokai seniau, ant didelio akmens, aptvertas metaline tvorele.

Ilgoji kaimo gatvė poetui L.Valbasui įspūdį darė ne šiaip sau, o iš didelio savo krašto pasiilgimo.

Gimęs ir vaikystę praleidęs Juodpėnuose, būdamas 18 metų su geresnio gyvenimo ieškojusia savo šeima išplaukė už Atlanto, įsikūrė Brazilijoje. Ten sunkiai dirbo, kol įsikabino į naują gyvenimą.

užsienio lietuvių veikla ir pradėjo rašinėti į jų spaudą.

Tėvynės ilgesį malšino susirašinėdamas su K.Spaičiu. Dabar tų laiškų kopijas turi Juodpėnų biblioteka.

Grįžo į sovietinę Lietuvą

Po trijų Brazilijoje pragyventų dešimtmečių L.Valbasys apsisprendė grįžti į Lietuvą, aišku, ne tą, kokią paliko, o Sovietų Sąjungos respubliką. Jis su žmona ir sūnumi grįžo 1956 metais.

Yra spėjimų, kad poetas prijautė komunistiniam režimui, nes parvykęs į sovietinę valdžią Vilniuje davė butą ir darbą „Švyturio“ redakcijoje. Tada jis pradėjo važinėti į Juodpėnus.

„Kolūkio laikais kaime būdavo labai daug švenčių, visokių proginių minėjimų, o L.Valbasys buvo pagrindinis svečias. Mums, vaikams, būdavo labai smalsu pažiūrėti į ameriką: toks kvepiantis, išsičiustijęs, batai blizga, švarko kišenėlėje parkeris, mums atrodė intencijos įsikūnijimas“, – pasakoja R.Liogienė.

Kas niekur nebuvo išvykęs, tas nesupras, kas yra tėvynės ilgesys. Parplaukęs iš užjūrio, bet gyvendamas sostinėje, L.Valbasys vis dar ilgėjosi gimtojo krašto, jam rūpėjo visi kaimo žmonės, labai norėjo su jais bendrauti, net bandė prisiminti kupiškėnišką skėną.

„Turėjo madą iš anksto nepranešęs užėiti pas bet ką trobon, pakalbinti, visad aplankydavo Spaičio dukrą Veroniką“, – sako bibliotekininkė.

Kai prasidėjo „perestroika“, L.Valbasio vizitai į Juodpėnus baigėsi. Po ilgos pertraukos jis kaime pasirodė 1998 metais.

„Niekad nesam kalbėję apie jo įsitikinimus, ta tema jis buvo labai atsargus“, – prisimena moteris.

Liko dar klevas, ir aš dar esu...

Bibliotekininkė prisimena vieną jaudinančią akimirką, tuomet L.Valbasys viešėjo mokykloje, skaitė savo eilėraščių mokytojų kambaryje, po kurio langą matėsi vieta, kur buvo jo tėvų sodyba. Namų seniai neliko, juos nugriovė melioracija, bet paties L.Valbasio vaikystėje pasodinto kleva nelietė. Poetas jau buvo bebaigęs dešimtį. Perskaitęs eilėrašį jis žvilgtelėjo pro langą ir tarė: „Liko dar klevas, ir aš dar esu.“

Devyniasdešimtmečio proga R.Liogienė važiavo į sostinę sveikinti L.Valbasio.

„Mane nustebino milžiniška biblioteka, knygos buvo apdangstytos polietilenu, kad nedulkėtų. Jis pasakė, kad lietuviškas knygas dovanos mūsų kaimo bibliotekai“, – pasakoja moteris.

Kai L.Valbasys 2004 metais mirė, jo anūkas Nelsonas iš tiesu

